

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Факультет педагогіки та психології
Кафедра Музичного мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи _____ О. А. Кузнецова

27 серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА

Ступінь магістра

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта

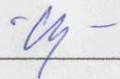
014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Освітня програма Середня освіта (Музичне мистецтво)

2019-2020 навчальний рік

Розробник: Парфентьєва Ірина Петрівна, доцент кафедри музичного мистецтва, кандидат педагогічних наук, доцент (Парфентьєва І.П.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри музичного мистецтва
Протокол № 1 від «27» серпня 20 19р

Завідувач кафедри (Стріхар О.І.)
«27» серпня 20 19р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 16 кредитів	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Нормативна	
	Спеціальність: 014 Середня освіта		
Загальна кількість годин – 480 год.	Спеціалізація: 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)	Рік підготовки	
		5 - й	
		Семестр	
		9 - й	10 - й
	Освітня програма: Середня освіта (Музичне мистецтво)	Вид контролю:	
		залік	залік

Структура робочої програми практики

Мета та завдання виробничої практики

Метою виробничої практики є формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва шляхом закріплення та вдосконалення професійних вмінь та навичок планування й організації музично-педагогічного процесу у ході безпосередньої участі в діяльності закладів загальної середньої освіти, спеціальної мистецької (музичної) освіти та ЗВО, а також формування їхньої готовності до самостійної трудової діяльності, до виконання функцій вчителя музичного мистецтва, викладача фахових дисциплін через адаптацію до реальних умов школи, до педагогічної творчості, удосконалення професійної підготовки магістрантів у відповідності з вимогами сучасності.

Завдання виробничої педагогічної практики:

- поглиблення змісту і розширення обсягу теоретичних знань з фахових дисциплін, загально-навчальних вмінь і навичок, отриманих студентами у ЗВО та застосування їх у виконанні конкретних педагогічних завдань у ЗЗСО, музичних школах, школах мистецтв тощо;
- формування і розвиток у майбутніх учителів педагогічної майстерності під час виконання ними обов'язків вчителя музичного мистецтва, керівника вокальних та інструментальних гуртків, викладача фахових дисциплін;
- ознайомлення із сучасним станом освітнього процесу в різних типах закладів освіти, з передовим педагогічним досвідом, зі станом реалізації основних завдань концепції Нової української школи;
- виховання у студентів інтелектуальних, моральних, естетичних та інших якостей, інтересу і любові до обраної професії, потреби до самоосвіти, вироблення творчого, навчального і науково-дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

У результаті проходження виробничої практики студент оволодіває наступними компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК4. Здатність працювати в команді.

ЗК6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

II. Фахові:

ФК 3. Здатність до перенесення системи фахових знань у площину навчального предмету музичне мистецтво, структурування навчального матеріалу, проектування та організації власної діяльності.

ФК 10. Вміти підбирати музичний матеріал (інструментальний, вокальний) відповідно до особливих освітніх потреб учнів.

Програмні результати навчання

ПРН 4. Інтегрувати складні професійні уміння гри на музичних інструментах, співу, диригування музичними колективами, музичного сприймання, запам'ятовування та інтерпретації музичних творів, артистизм, виконавську надійність (самооцінку, самоконтроль, саморегуляцію);

ПРН 6. Демонструвати уміння вирішувати музично-педагогічні проблеми, оригінальність і гнучкість творчого мислення у процесі конструювання, інтерпретації та реалізації музично-педагогічних ситуацій;

ПРН 9. Застосовувати сучасні педагогічні технології, в тому числі і інформаційні, для забезпечення якості освітнього процесу в ЗЗСО та ЗВО;

ПРН 11. Розуміти значущість культури і мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, студента, цінувати полікультурність світу і вміти керуватися у своїй діяльності сучасними принципами співробітництва, толерантності, діалогу культур;

ПРН 13. Бути відповідальним за створення позитивного психологічного клімату, забезпечення процесу виховання і навчання учнів та студентів, незалежно від їх соціально-культурно-економічного контексту.

2. Програма виробничої практики

Кредит 1. Пізнавальна робота майбутнього фахівця

Тема 1. Настановча конференція.

Тема 2. Знайомство з ЗЗСО, ДМШ, МШ, ЗВО.

Тема 3. Ознайомлення студентів з практичною діяльністю вчителя музичного мистецтва та керівників музичних гуртків у школі.

Тема 4. Підготовка магістранта до навчальної та виховної діяльності в закладах освіти.

Кредит 2. Нормативно - правові засади та інституційні особливості мистецької освіти в ЗЗСО.

Тема 5. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Тема 6. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Тема 7. Державний стандарт початкової освіти.

Тема 8. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.

Тема 9. Базові плани початкової та основної школи.

Кредит 3. Фахова діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва та керівника шкільного гуртка

Тема 10. Принципи шкільної музичної освіти і виховання та їх реалізація в навчально-виховному процесі ЗЗСО.

Тема 11. Спостереження та аналіз занять шкільного гуртка.

Тема 12. Розробка й проведення магістрантом занять гуртків (вокальний ансамбль, хор тощо) організація відвідування концертів обласної філармонії, мистецьких заходів.

Тема 13. Індивідуальна робота з учнями.

Тема 14. Методика розучування пісні з вокальним ансамблем.

Кредит 4. Планування та організація освітнього процесу

Тема 15. Знайомство з навчальним планом закладу.

Тема 16. Планування вивчення навчальних дисциплін.

Тема 17. Інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти

Кредит 5. Навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності

Тема 18. Аналіз навчальних програм з фахових дисциплін.

Тема 19. Аналіз навчальних підручників, обладнання та інших ресурсів для забезпечення навчальних результатів учнів за освітньою програмою мистецьких навчальних закладів.

Тема 20. Аналіз компонентів діяльності на уроці: мета, завдання, засоби, дії, результат, оцінювання.

Тема 21. Робота з навчально-методичною та довідковою літературою. Використання інтернет-ресурсів.

Тема 22. Проведення виховної роботи з учнями.

Кредит 6. Теоретико - методологічні орієнтири викладання фахових дисциплін у мистецьких навчальних закладах

Тема 23. Особливості викладання фахових дисциплін у музичних школах, школах мистецтв тощо.

Тема 24. Психолого-педагогічні особливості учнів молодшого шкільного віку.

Тема 25. Психолого-педагогічні особливості учнів середнього шкільного віку.

Тема 26. Принципи музичної освіти і виховання та їх реалізація в навчально-виховному процесі мистецьких навчальних закладів.

Тема 27. Педагогічні умови забезпечення ефективності освоєння учнями предметів Мистецької галузі.

Кредит 7. Підготовка магістранта-практиканта до освітньої діяльності у ЗВО.

Тема 28. Ознайомлення з організацією та плануванням навчальної та навчально-методичної роботи кафедри.

Тема 29. Відвідування занять провідних викладачів кафедри з подальшим їх аналізом.

Тема 30. Проведення пробного індивідуального музичного заняття з інструментального та вокально-хорового виконавства зі студентами молодших курсів.

Тема 31. Проведення консультацій з фахових дисциплін.

Кредит 8. Навчально-виховна діяльність студентів

Тема 32. Спостереження та аналіз лекцій з фахових дисциплін, проведених викладачем.

Тема 33. Складання конспектів спостережених лекцій.

Тема 34. Розробка та написання лекцій, згідно з тематичним планом.

Тема 35. Створення презентацій в Power Point, яка розкриває зміст лекції.

Тема 36. Підготовка та написання контрольних завдань до власної лекції

Тема 37. Застосування інноваційних художньо-педагогічних технологій в практиці роботи викладача музично-теоретичних дисциплін у ЗВО

Кредит 9. Фортепіанна методика. Навчальний процес у ЗВО.

Тема 38. Фортепіанна методика: історія та етапи розвитку.

Тема 39. Сучасні фортепіанні технології викладання.

Тема 40. Планування процесу навчання у ЗВО; складання індивідуальних планів, характеристик студентів.

Тема 41. Навчальний репертуар – невід’ємна складова педагогічної майстерності викладача.

Кредит 10. Методична робота майбутнього вчителя музичного мистецтва під час виробничої практики у ЗВО.

Тема 42. Ознайомлення з робочими навчальними програмами фахових дисциплін.

Тема 43. Проведення методичного аналізу музичних творів з метою виявлення технічних труднощів при вивченні музичного тексту студентами.

Тема 44. Вивчення і аналіз основних нормативних документів, що регламентують роботу кафедри, факультету.

Тема 45. Ознайомлення з документацією кафедри та правилами її оформлення.

Кредит 11. Основні теоретичні положення диригування у хоровому класі.

Тема 46. Завдання предмета, його значення у формуванні хорового колективу.

Тема 47. Основні завдання диригентської діяльності. Професійні функції хорового диригента.

Тема 48. Засоби звільнення від недоліків, пов’язаних з психологічною та фізичною скутістю, які перешкоджають становленню диригентської техніки. Закріплення вправ на вивільнення диригентського апарату;

Тема 49. Ознайомлення з літературою з історії диригування та формування хорових колективів.

Кредит 12. Формування хормейстерських компетенцій у класі хорового диригування.

Тема 50. Визначення стрижневих хормейстерських компетенцій.

Тема 51. Значення конструктивних та аналітико-проектувальних компетенцій для хормейстерської діяльності.

Тема 52. Проведення індивідуальних занять з дисципліни «Вокально-хорове виконавство з методикою викладання».

Кредит 13. Методи роботи над музичним твором. Робота над технікою в загальному процесі навчання майбутнього вчителя музичного мистецтва

Тема 53. Робота над музичним твором. Етапи роботи. Формування елементів виконавської майстерності у процесі роботи над музичним твором.

Тема 54. Фортепіанна, вокальна та диригентська техніка виконання творів: художнє мислення студента. Робота над різними видами техніки та прийомами виконання.

Тема 55. Проведення індивідуальних занять з дисципліни «Вокально-хорове та Інструментальне виконавство з методикою викладання».

Кредит 14. Організаційно-виховна робота магістранта-практиканта на спеціальності «Музичне мистецтво»

Тема 56. Ознайомлення з планом організаційно-виховної роботи випускової кафедри.

Тема 57. Участь у виховній роботі в студентських групах, виконання доручень кураторів академічних груп.

Тема 58. Самостійна підготовка та проведення 1-2 виховних заходів зі студентами.

Тема 59. Участь у профорієнтаційній роботі кафедри.

Тема 60. Методика розучування музичних творів з хоровим колективом.

Кредит 15. Діагностика навчальних досягнень студентів з фахових дисциплін.

Тема 61. Встановлення причин недисциплінованості та неуспішності окремих студентів під час індивідуальних занять.

Тема 62. Вивчення ставлення студентів молодших курсів до музичного мистецтва як феномену.

Тема 63. Визначення оптимальних способів активізації інтересу студентської молоді до освоєння дисциплін мистецького циклу.

Тема 64. Методика розробки тестових та творчо-діагностуючих завдань з фахових дисциплін для студентів спеціальності «Музичне мистецтво».

Кредит 16. Проведення фахових залікових заходів

Тема 65. Визначення форм, методів і прийомів роботи викладача фахових дисциплін та проведення залікового фрагменту лекції з презентацією, її самоаналіз.

Тема 66. Розробка та проведення залікового контрольного заняття на матеріалі проведеної лекції

Тема 67. Підготовка звітної документації, участь студентів у звітній конференції.

3. Організація, місце і зміст виробничої практики

Виробнича практика студентів спеціальності «Музичне мистецтво» проводиться на другому магістерському рівні у 9 - 10 семестрах в умовах, максимально наближених до їх майбутньої професійної діяльності. Її мета - підготовка студентів до виконання функції вчителя музичного мистецтва, керівника музичних гуртків, викладача фахових дисциплін мистецьких навчальних закладів та ЗВО. Основними базами проведення виробничої практики є ЗЗСО (9 семестр), які використовуються з метою постійної навчально-методичної допомоги студентам – практикантам та контролю з боку викладачів – методистів у підготовці та проведенні уроків музичного мистецтва і виховних заходів (1, 2 тижні); мистецькі навчальні заклади (3, 4 тижні) та ЗВО МНУ імені В.О. Сухомлинського кафедра музичного мистецтва (10 семестр, 6 тижнів).

При виборі баз практики необхідно керуватися наступними критеріями:

- укомплектованість загальноосвітнього та мистецького закладу педагогічними кадрами, які мають високий професійний рівень;
- наявність сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі;
- наявність технічної інфраструктури (комп'ютери, мультимедійні проектори, екрани, засоби телекомунікації) для застосування сучасних інформаційних і комунікативних технологій у процесі вивчення музичного мистецтва та фахових дисциплін;
- наявність кабінету музичного мистецтва, обладнаного у відповідності з державними освітніми вимогами.

Під час цієї практики студенти виконують такі види робіт:

I семестр

1 – й тиждень:

- знайомство з ЗЗСО (бесіди з адміністрацією, вчителем музичного мистецтва, керівниками музичних гуртків та класними керівниками); огляд кабінетів, вивчення їх обладнання та оформлення; аналіз навчального та виховного планів роботи школи, календарні та поурочні плани вчителів музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво», плани мистецьких гуртків та факультативів, виховної роботи класного керівника тощо.

- планування навчальної, методичної, виховної та науково – дослідної роботи під час проходження виробничої практики;
- вивчення учнів класу, до якого прикріплені як класні керівники (ознайомлення з особовими справами, щоденниками, класними журналами; спостереження за учнями під час уроків і позакласних занять; індивідуальні бесіди з учнями, батьками, вчителями), складання психолого–педагогічної характеристики особистості учня;
- аналіз навчальних програм з предмету «Музичне мистецтво», інтегрованого курсу «Мистецтво» (знайомство з необхідною навчально–методичною літературою).

2 – й тиждень

- за допомогою методистів і вчителів розробка конспектів уроків з музичного мистецтва та їх проведення;
- організація з учнями різних видів позакласної роботи; індивідуальна та групова робота з учасниками заходу;
- спостереження роботи керівника учнівського вокального, інструментального тощо музичних колективів; підбір навчального матеріалу згідно з навчальними програмами та планами роботи гуртка; підготовка до проведення гурткової репетиційної роботи; проведення репетиційної роботи з окремими групами учнів, що відвідують музичні гуртки та зведених репетицій всього музичного колективу; сприяння та допомога вчителю музичного мистецтва, класному керівнику і підготовці учнів до участі у концертах, конкурсах тощо;
- відвідування та аналіз уроків, позакласних занять вчителя – методиста та інших практикантів;
- розробка за допомогою методиста та вчителя різних форм виховної роботи та застосування їх на практиці;
- аналіз своєї педагогічної діяльності, ведення педагогічного щоденника, опрацювання матеріалів науково – дослідної роботи, участь у роботі конференцій з питань організації педпрактики в школі, підготовка звітної документації з практики;
- самостійне складання індивідуального плану роботи на період виробничої практики;
- здійснення психолого – педагогічного вивчення класного колективу з використанням сучасних експериментальних методик, складання психолого – педагогічної характеристики учнівського колективу;
- проведення уроків з музичного мистецтва, занять гуртків та факультативів з урахуванням сучасних досягнень спеціальних та психолого – педагогічних наук;
- заповнення щоденника педагогічної практики, звітної документації.

3 – й тиждень

- знайомство з мистецькими закладами освіти. Вивчення розкладу індивідуальних та групових занять і часу навчання. Зустріч з керівництвом закладу, педагогічним колективом. Вивчення правил школи. Знайомство з планом навчально-виховної роботи закладу. Закріплення студентів за класами для проведення індивідуальних та групових занять з фахових дисциплін. Відвідування занять викладачів закладу. Вивчення технічного обладнання навчальних кабінетів.
- ознайомлення студентів зі специфікою та змістом роботи викладачів фахових дисциплін мистецького навчального закладу. Спостереження за роботою керівників художньо-творчих колективів (навчально-виховна робота;

концертна діяльність учнівських музичних колективів. Ознайомлення з навчально-методичною документацією закладу. Аналіз форм, методів організації та діяльності вокально-хорових і музично-інструментальних колективів закладу мистецької освіти. Відвідування та аналіз роботи керівника музичних колективів. Спостереження з наступними висновками: педагогічні здібності, стиль спілкування, виконавські можливості викладача фахових дисциплін; методи та прийоми проведення індивідуальних та групових занять. Оформлення відповідних записів у педагогічному щоденнику.

- робота з літературними джерелами, пошуково-дослідна робота. Робота з навчально-методичною літературою. Підбір наочності для індивідуальних та групових занять з фахових дисциплін. Робота з нотною літературою, фонограмами. Ознайомлення з програмним репертуаром. Розробка тестових та творчо-діагностувальних завдань.

4 – й тиждень

- участь студентів у проведенні індивідуальних занять з сольного співу та гри на музичних інструментах; участь у проведенні занять з окремими групами вокально-хорових та музично-інструментальних колективів; участь у підготовці до проведення концертних виступів дитячих музичних колективів. Застосування набутих навчально-методичних знань. Формування практичних навичок роботи з ведення документації. Оформлення відповідних записів у педагогічному щоденнику.
- розробка індивідуальних занять у закріплених класах, підбір й виготовлення дидактичного матеріалу для них. Проведення індивідуальних та групових занять з фахових дисциплін в закріплених класах. Самоаналіз проведених занять. Самостійне проведення занять з хором, музично-інструментальним колективом, вокальним ансамблем; проведення занять з окремими хоровими або оркестровими групами; проведення зведених репетицій вокально-хорового або музично-інструментального колективу. Особливість занять магістрантів-практикантів у вокально-хорових колективах (на одному занятті працюють два студенти: один в ролі керівника (хормейстера), а інший – концертмейстера). Робота зі співаками академічної, народної, естрадної манери співу. Виявлення та удосконалення вокально-хорових вмінь та навичок в роботі з хором, вокальним ансамблем й вокально-інструментальним ансамблем. Проведення занять у фольклорному (вокальному, інструментальному) ансамблі.
- індивідуальна робота з учнями в закріплених класах. Вивчення інтересів дітей, їх потреб, смаків, поглядів, ідеалів. Індивідуальна навчально-виховна робота з обдарованими дітьми. Розробка і апробація педагогічних умов в роботі з обдарованими дітьми. Індивідуальна робота з невстигаючими учнями. Вивчення їх здібностей, знань та вмінь. Перевірка методичних знань у роботі з ними. Індивідуальні музичні спеціальні заняття з учнями (на фортепіано, баяні, гітарі, бандурі та ін. інструментах). Індивідуальні заняття з сольного співу.

II семестр

1 – 6 –й тижні

- знайомство магістрантів-практикантів зі специфікою та змістом роботи викладачів фахових дисциплін спеціальності «Музичне мистецтво» ЗВО; з навчальним планом, навчальними програмами з фахових дисциплін; відвідування лекцій; складання індивідуального плану роботи під час проходження практики.

- спостереження за діяльністю викладачів, способами організації діяльності та спілкування під час навчального процесу; складання конспектів та здійснення аналізу спостережених лекцій; розробка планів-конспектів лекцій з фахових дисциплін з використанням мистецтвознавчої, педагогічної, методичної літератури; підготовка відповідних матеріалів, наочних посібників до лекції.
- підготовка презентації лекційного матеріалу та проведення лекцій з теоретичних дисциплін; взаємовідвідування лекцій; складання конспектів спостережених лекцій, проведених іншими студентами; розробка тестових завдань для студентів на матеріалі проведених лекцій; оцінка і самооцінка роботи практиканта в якості викладача теоретичних дисциплін; заповнення щоденника педагогічної практики;
- вивчення структури й змісту репертуару та навчально-технічного матеріалу для проведення індивідуальних занять, репетиційної роботи з хоровим колективом; розробка індивідуальних занять з фахових дисциплін, підбір й виготовлення дидактичного матеріалу для них.
- участь студентів у проведенні індивідуальних занять з вокально-хорового (сольний спів, хорове диригування) та інструментального виконавства зі студентами 1 - 4 курсів; самоаналіз проведених індивідуальних занять.
- самостійне проведення занять з хоровим колективом та інструментальними ансамблями (робота над строем, ансамблем, художнім образом твору; формування у студентів 1 курсу навичок колективного виконавства; підготовка колективу до концертних виступів); проведення занять з окремими хоровими та ансамблевими групами (закріплення нотної грамоти – 1 курс; робота над звуковидобуванням, звуковеденням, інтонацією; формування у студентів молодших курсів ансамблевих навичок); участь у підготовці до проведення концертних виступів. Застосування набутих навчально-методичних знань. Самоаналіз проведених занять. Оформлення відповідних записів у педагогічному щоденнику; особливості занять магістрантів-практикантів у хоровому колективі та на індивідуальних заняттях з вокально-хорового виконавства (на одному занятті працюють два студенти: один в ролі керівника (хормейстера), а інший – концертмейстера).
- підготовка та проведення виховного заходу на музичну, етичну, моральну теми; підготовка та проведення бесіди зі студентами про охорону голосу і слуху; самостійне проведення виховної роботи, дискусій, дебатів на різні теми; підготовка і проведення колективної творчої справи (вокально-хорового конкурсу), тематичного вечора; розробка і проведення лекції-концерту; проведення залікового заходу з фаху (керівництво вокально-хоровим або музично-інструментальним колективом; підготовка й проведення виступу студентів-солістів – вокалістів, інструменталістів).
- проведення методичної та науково – дослідної роботи; систематичний аналіз своєї практичної діяльності у щоденниках; підготовка документації для захисту практики; участь в конференції виробничої практики, що передбачає два етапи: перший – подання всієї звітної документації. другий – виступи студентів-практикантів на підсумковій конференції.

Виробнича практика має комплексний характер: студенти паралельно проводять уроки з музичного мистецтва, позакласну роботу з предмету, лекційні та індивідуальні заняття з фахових дисциплін. Випускники повинні бути підготовленими до самостійної роботи з учнями різних вікових груп та студентами ЗВО. Кожний студент, окрім залікового уроку, проводить один заліковий позакласний музично-виховний захід. Уроки, індивідуальні, групові заняття та позакласний музично-виховний захід проводяться в присутності учителя музичного мистецтва, викладачів фахових дисциплін

мистецьких навчальних закладів, ЗВО та керівника практики. Після проходження виробничої практики студенти готують залікову документацію, яка включає в себе щоденник педагогічної практики; індивідуальний план роботи практиканта; робочі конспекти проведених уроків; конспект-аналіз відвіданого уроку; сценарій проведеного позакласного музично-виховного заходу; звіт про проходження практики, відгук керівника від бази практики, характеристику на практиканта від бази практики.

Виробнича практика створює сприятливі умови для подальшого розвитку, закріплення і удосконалення педагогічних вмінь, сформованих у процесі попереднього теоретичного та практичного навчання у вузі.

У процесі проходження професійної педагогічної практики студент формує такі предметні компетентності як здатність:

- застосовувати набуті професійні знання в аудиторній та позакласній музично-виховній роботі з учнями різних вікових груп та студентами ЗВО;
- складати календарні, поурочні плани з фахового предмету та розробляти плани-конспекти уроків з музичного мистецтва різних типів, форм;
- проводити уроки різних типів, групові та індивідуальні заняття за різними програмами;
- застосовувати традиційні та інноваційні методи музичного виховання;
- використовувати ТЗН у музично-педагогічній діяльності;
- організовувати, планувати та проводити різноманітні за формою і змістом виховні заходи;
- до використання різноманітних методів наукового музично-педагогічного дослідження у ході музично-виховної роботи у школі, мистецьких навчальних закладах та ЗВО для діагностики навчальних досягнень учнів та студентів, рівня сформованості їхніх здібностей, певних якостей та інтересів.

Протягом проходження практики у студентів повинні бути сформовані мовленнєві, комунікативні, соціальні, інформаційно-комунікаційні, загальнонаукові, загальнокультурні, міжпредметні естетичні, професійні, педагогічні, предметні мистецькі, методичні компетентності.

4. Звітність

Звітна документація здається студентами по завершенню проходження практики протягом наступного тижня керівнику практики від ЗВО на кафедру музичного мистецтва.

Вона включає:

- I. Щоденник з проходження виробничої практики, який відображає зміст практики (план роботи по дням), індивідуальний план роботи.
- II. Звіт з виконаної роботи, зауваження і пропозиції щодо організації та проведення виробничої практики;
- III. Характеристику студента-практиканта, з підписами учителя музичного мистецтва, викладачів фахових дисциплін та з печаткою, завірену керівниками навчальних закладів, на базі яких студент проходив виробничу практику.
- IV. Один заліковий план – конспект уроку музичного мистецтва з дидактичним наповненням: ілюстрації, таблиці, схеми тощо.
- V. Сценарії залікового музично – виховного заходу.
- VI. План-конспект, презентація залікової лекції.

За результатами проходження виробничої практики, в кінці практики проводиться підсумкова конференція на кафедрі музичного мистецтва.

За підсумками проходження виробничої практики студентам виставляється диференційований залік. Студенти, які не виконали програму практики, за наявності поважної причини направляються на практику повторно, у вільний від навчання час.

5. Розрахунок рейтингових балів за виконання завдань виробничої практики.

№	Види діяльності	Макс. кількість балів
1	Відвідування 10 уроків, гурткової роботи, індивідуальних та групових занять проведених фахівцями та студентами - практикантами (взаємовідвідування)	10 балів
2	Ведення конспектів – аналіз відвіданих уроків, проведених фахівцями та студентами - практикантами (взаємовідвідування).	5 балів
3	Самостійна робота в якості керівника вокально-хорових та інструментальних гуртків	5 балів
4	Проведення 8 уроків, індивідуальних занять, лекцій	40 балів
5	Проведення 1 залікового уроку	10 балів
6	Проведення 1 залікової лекції	10 балів
6	Підготовка та проведення залікового позакласного музично-виховного заходу	10 балів
7	Самостійна та творча робота (виготовлення наочностей, дидактичних матеріалів, підготовка презентацій тощо).	5 балів
8	Участь у конференціях (установча та підсумкова). Підготовка та здача документації для перевірки у відведений час з урахуванням всіх вимог	5 балів
	Підсумковий рейтинговий бал	100 балів

Порядок переведення рейтингових показників успішності у систему європейського оцінювання ECTS

СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ECTS	ОЦІНКИ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
90-100	A	5/відмінно	5/відм./зарах.
80-89	B	4/добре	4/добре/зарах.
65-79	C		
55-64	D	3/задовільно	3/задов./зарах.
50-54	E		
35-49	FX	2/незадовільно	не зараховано
1-34	F*		

Критерії оцінювання студентів - практикантів за національною шкалою

Оцінка	Критерії
Відмінно	всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента творчо застосовувати отримані з фахових предметів знання, пов'язані з особливостями професійної діяльності. Студент сумлінно виконував всі завдання керівників практики, удосконалював на практиці свої знання щодо методики викладання фахових дисциплін, що відображено у звіті. Професійне володіння музичним інструментом. Самостійна, методично вірно спланована

	<p>музично-виховна робота, уроки музичного мистецтва, заняття у музичних гуртках, музично-виховні заходи; уміння самостійно підбирати музичний матеріал для уроків музичного мистецтва, занять з хором та вокальним ансамблем (гуртки), музично-виховних заходів. Магістрант-практикант проявив себе як організований, сумлінний, творчий під час виконання різних видів роботи, завоював повагу та авторитет серед учнів, педагогічного колективу, методистів, керівників педпрактики. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, з підписом учителя музичного мистецтва, викладача фахових дисциплін завірена керівниками ЗЗСО, мистецьких навчальних закладів, ЗВО з печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику - «відмінно».</p>
Дуже добре	<p>завдання виконані правильно, але недостатньо повно. Студент виконував завдання керівників практики, удосконалював на практиці свої знання щодо методики викладання фахових дисциплін у закладах різних типів, що відображено у звіті. Вільно володіє музичним матеріалом, раціонально використовує відведений час на різні види музичної діяльності дітей на уроці; доцільно використовує наочний матеріал у різних формах організації музичної діяльності й самостійно його виготовляє. Практикант встановлює гарний контакт з дітьми, педагогічним колективом закладів, здійснює індивідуальний підхід до дітей; методично вірно аналізує роботу, що спостерігається студентом. Звіт подано у встановлений термін, який містить всі структурні елементи, але є незначні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника від бази завірені печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику від бази - «дуже добре».</p>
Добре	<p>завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань, була допущена певна кількість не дуже грубих помилок. Але практикант зміг самостійно їх виправити або пояснити причину допущення в процесі аналізу уроку, індивідуального заняття, лекції, виховного заходу тощо. Студент виконував завдання керівників практики, удосконалював на практиці свої знання щодо методики викладання фахових дисциплін, що відображено у звіті. У ході виробничої практики студент – практикант не допускав недисциплінованості, байдужості, шаблонності на всіх ділянках роботи. Добре володіє музичним матеріалом з допущенням неточностей у постановці запитань, вказівок; допущення незначних мовних помилок; підтримання ділового контакту з дітьми, педагогічним колективом тощо. Звіт подано у встановлений термін, який містить всі структурні елементи, але є певні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики, є характеристика, підписи керівника від бази завірені печаткою. Характеристика-відгук позитивна, оцінка керівника за практику від бази - «добре».</p>
Задовільнено	<p>завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Студент проявив себе як</p>

	організований, дисциплінований, але недостатньо самостійний та ініціативний. Задовільне володіння музичним інструментом, яке допускає невиразне виконання музичного супроводу, темпових неточностей. Виявлено здатність спланувати музично-виховну роботу з допущенням незначних помилок методичного характеру; неповний та нечіткий аналіз роботи, що спостерігається студентом; неповну реалізацію методів та прийомів музичного виховання дітей при проведенні уроків музичного мистецтва, організації іншої музично-виховної роботи; недостатнє використання наочності; допущення неточних завдань, запитань, вказівок. Звітна документація недопрацьована або оформлена з помилками. Щоденник не вірно оформлено. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику від бази - «задовільно».
Достатньо	завдання виконано з помилками. Виконано не всі завдання, але значна їх частина, або були допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. Щоденник недопрацьований. У характеристиці-відгуку оцінка керівника за практику від бази - «задовільно».
Незадовільнено	більшість завдань невиконані. Виявлено не готовність студента до навчально-виховної роботи в ЗЗСО, мистецьких навчальних закладах, ЗВО в наслідок слабких знань з базових предметів або недобросовісного ставлення до своїх обов'язків. Виявлені проблеми встановлення контакту, не сформовані вміння роботи з учнями. Нерозуміння завдань виробничої практики; погана підготовка музичного матеріалу для організації музично-виховної роботи; допущення при проведенні роботи грубих методичних помилок, погана гри на музичному інструменті. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник, характеристика-відгук.

6. Права і обов'язки студентів – практикантів

Студент – практикант має право:

1. З усіх питань, які виникають під час виробничої практики, звертатися до керівника педпрактики, методистів, адміністрації, вчителів школи, керівників гуртків, викладачів фахових дисциплін.
2. Вносити пропозиції щодо вдосконалення підготовки, організації і проведення виробничої практики.
3. Під час практики брати участь у всіх навчально – методичних заходах, які проводяться в школі (збори, наради, конференції тощо).
4. Користуватися бібліотекою, навчально – методичними посібниками кабінетів.

Студент – практикант зобов'язаний:

1. Виконувати всі види робіт, передбачені інструкцією та програмою виробничої практики.
2. Дотримуватися правил внутрішнього розпорядку закладів. Виконувати вказівки адміністрації школи і керівників виробничої практики.
3. Бути для учнів зразком організованості, дисциплінованості, ввічливості, працьовитості. Проявляти свій професійний такт і майстерність.

ЗРАЗКИ ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ

I. Оформлення титульної сторінки звітної документації.

Звітна документація
з виробничої практики
студента V курсу
група _____
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

ПІБ практиканта

Практика проходила у (назва ЗЗСО, мистецького навчального закладу, ЗВО, у яких
проходила практика)

з ____ по ____ 20__ р.

Керівник практики від кафедри музичного мистецтва
ПІБ керівника

II. Оформлення щоденника виробничої практики.

1-а сторінка щоденника:

Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського
Факультет педагогіки та психології
Кафедра музичного мистецтва

ЩОДЕННИК
з виробничої практики
студента V курсу, групи _____

014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

ПІБ практиканта

База проходження практики: _____

Керівник від бази проходження практики: _____

Керівник практики від університету: _____

2-а сторінка щоденника: Розклад уроків; розклад дзвінків

3-я сторінка щоденника: Індивідуальний план роботи

Змістом індивідуального плану є навчальна, методична та виховна робота студента під час проходження виробничої практики.

Дні	Планування навчальної, методичної, виховної та науково-дослідної діяльності	Примітки про виконання
-----	---	------------------------

Понеділок	1.Настановча конференція. 2.Знайомство із розкладом школи, педагогічним колективом. 3. Бесіда із вчителем методистом	
-----------	--	--

4-а сторінка щоденника і далі (5,6,7... сторінки):

Дата	Клас	Етапи уроку, лекції види діяльності	Спостереження та аналіз роботи	Примітка

3. Оформлення планів-конспектів уроків музичного мистецтва, лекцій.

1 - а сторінка:

Конспект уроку музичного мистецтва в ____ класі,
 проведеного студентом V курсу
 ПІБ студента

Дата проведення:

Оцінка за проведення:

Підпис керівника від бази практики:

Підпис керівника від університету:

2 - а сторінка:

Тема чверті; тема уроку; мета уроку (навчальна, розвивальна, виховна); обладнання.

3 -я сторінка і далі (4,5,6... сторінки):

План уроку: (організаційний момент, привітання, розспівування, слухання музики, музична творчість, співи, музична грамота, музично - ритмічна діяльність) з розрахуванням часу на кожний вид діяльності.

Хід уроку: (з нотними прикладами).

Конспекти уроків, лекцій

Урок в ____ класі
 проведений студентом V курсу (дата проведення _____)
 ПІБ

Тема уроку:

Мета уроку: навчальна - , розвивальна - , виховна - .

Обладнання:

Навчальні підручники та посібники:

Музичний матеріал:

Елементи інтеграції:

Основні поняття для засвоєння:

Художньо-педагогічна драматургія уроку:

Експозиція:
Зав'язка:
Розробка:
Кульмінація:
Розв'язка уроку:

Хід уроку

(організаційний момент, привітання, розспівування, співи, слухання музики, музична творчість, музична грамота, музично - ритмічна діяльність) з розрахуванням часу на кожний вид діяльності, (з нотними прикладами).

...30-а сторінка

Конспект відвіданого уроку, лекції

музичного мистецтва

у ____ класі,

проведеного вчителем музичного мистецтва, викладачем фахових дисциплін

(студентом V курсу)

ПІБ вчителя (студента)

Дата проведення:

Підпис керівника від бази практики:

2-а сторінка:

Тема чверті:

Тема уроку:

Мета уроку: *навчальна - ..., розвивальна - ..., виховна - ...*

Тип уроку:

Обладнання:

Навчальні підручники та посібники:

Музичний матеріал:

3-я сторінка і далі (4,5,6... сторінки):

аналіз відвіданого уроку слід здійснити за схемою:

- 1. Початок уроку:** своєчасний початок уроку, наявність організаційного моменту, налаштування учнів на роботу, організація уваги і готовності учнів до роботи, наявність необхідного обладнання (ручки, зошити, підручники, наочні посібники тощо).
- 2. Санітарно - гігієнічні умови проведення уроку:** дотримання гігієнічних вимог (повітряного, теплового, світлового режимів тощо).
- 3. Дотримання загально-педагогічних вимог щодо уроку:** дидактичних, виховних, розвивальних, психолого-фізіологічних тощо.
- 4. Зміст уроку:** відповідність теми уроку навчальній програмі; наявність чіткого, логічного плану уроку; зв'язок уроку з попереднім та наступним навчальним матеріалом, життям і досвідом учнів; доцільний відбір навчального матеріалу; актуалізація опорних знань учнів.

5. *Реалізація на уроці основних дидактичних принципів навчання* (науковості, наочності, зв'язку навчання з життям, систематичності та послідовності, доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, диференціації, міцності засвоєння знань, умінь, навичок, формування і розвиток ключових, предметних, міжпредметних компетентностей, емоційності навчання тощо).
6. *Раціональність і ефективність використання різноманітних методів та прийомів навчання* (за джерелом знань (словесні, наочні, практичні), за рівнем самостійної розумової діяльності (проблемний виклад, проблемні ситуації, частково - пошуковий метод, дослідницький метод). Продуктивність та різноманітність видів навчально-пізнавальної діяльності учнів (індивідуальної, парної, групової, колективної, усної тощо).
7. *Раціональність та ефективність засобів навчання* (слово вчителя, підручники, навчальні посібники, слухання музики, виконання пісні, різні види наочності, використання ТЗН тощо).
8. *Формування пізнавального інтересу учнів на уроці*: створення проблемних ситуацій, пізнавальні ігри, використання творів мистецтва і літератури, порівняння й аналогії, навчальні дискусії, ефект здивування, емоційність тощо.
9. *Реалізація на уроці основних складових виховання* (розумового, морального, естетичного, патріотичного тощо).
10. *Раціональність та ефективність методів і прийомів контролю успішності навчання* (усна перевірка, тестова перевірка, практична перевірка тощо).
11. *Обґрунтоване та мотивоване оцінювання навчальної діяльності учнів* (відповідно до критеріїв оцінювання з навчального предмету за 12-бальною системою).
12. *Поведінка вчителя на уроці*: вміння організувати навчальну діяльність учнів, забезпечити трудову дисципліну; вміння розподіляти та зосереджувати увагу, діяти у публічній ситуації; вміння активного слухання; комунікативні вміння; володіння педагогічним тактом; володіння педагогічною технікою; володіння музичним інструментом та вокальною технікою, диригентським жестом тощо; культура педагогічного спілкування; толерантність; культура педагогічного мовлення; темп роботи; стиль і тон роботи (жвавий, рішучий, повільний, байдужий); спостережливість, винахідливість, емоційність.
13. *Завершення уроку*: підсумок уроку, мотивоване виставлення оцінок, повідомлення домашнього завдання (за бажанням), проведення інструктажу щодо його виконання, запис на дошці та учнями у щоденниках.
14. *Результат уроку*: досягнення мети; виконання плану уроку; якість знань, умінь і навичок учнів; освітнє, виховне, розвивальне значення уроку.

1. Оформлення звіту

Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського
Факультет педагогіки та психології
Кафедра музичного мистецтва

Звіт про виробничу практику з музичного мистецтва
спеціальність «Музичне мистецтво»

ПІБ студента-практиканта

Курс _____

Група _____

Місце педпрактики: _____

Термін практики: _____

Керівник практики: _____

Підпис студента:

Підпис вчителя:

Дата _____

У звіті слід висвітлити:

- місце та умови проходження практики;
- зміст практичної роботи студента та її стислий аналіз;
- знання, уміння, навички, придбані та вдосконалені під час практики;
- труднощі, що виникли у процесі практичної діяльності;
- пропозиції щодо вдосконалення процесу практичної підготовки студентів.

Рекомендована література

Базова

1. Аристова Л. Методика музичного навчання та виховання : навч.-метод. посібник / Л. Аристова. - Миколаїв : Іліон, 2018. 404 с.
2. Аристова Л. С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підруч. для 4 кл. / Л.С.Аристова, В.В. Сергієнко. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2015. 128 с. : іл. /Наказ МОН України від 20.07.2015р. №777
3. Калініченко О.В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. / О.В. Калініченко, Л.С. Аристова. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с. : іл. /Наказ МОН України від 06.07.2018р. №734
4. Масол Л. М., Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 7 кл. / Л.М. Масол, Л.С. Аристова. - Харків: Сиція, 2015. 144 с.: іл.. /Наказ МОН України від 20.07.2015р. №777
5. Ревенко Н. Інструментальне виконавство (Фортепіано) Частина І: навчально-методичний посібник / Н. Ревенко. - Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2018. – 318 с.
6. Ревенко Н. Інструментальне виконавство (Фортепіано) Частина ІІ: навчально-методичний посібник / Н. Ревенко. - Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2020. – 212 с.
7. Стріхар О.І., Ярошевська Л.В., Штефан О.С. Патріотичне виховання майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях з вокально-хорового виконавства: навч. мет. посібник частина 1 / О.І. Стріхар, Л.В. Ярошевська, О.С. Штефан. – Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2018. – С.144-337
8. Ярошевська Л.В. Методична робота над творами шкільного репертуару на заняттях з вокально-хорового виконавства: навч. мет. посібник / Ярошевська Л.В. - Миколаїв: «РАЛ-поліграфія», 2019. – 131 с.

Допоміжна

1. Аристова Л. С. Методика викладання музичного мистецтва в 1 класі: методичний посібник / Л.С. Аристова. - Миколаїв: ОППО, 2014. - 128 с.
2. Аристова Л. С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підруч. для 2 кл. / Л.С.Аристова, В.В. Сергієнко. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. 128 с. : іл. /Наказ МОН, молодь та спорту України від 18.06.2012 р. № 718
3. Аристова Л. С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підруч. для 3 кл. / Л.С.Аристова, В.В. Сергієнко. - К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. 112 с. : іл. /Наказ МОН України від 17.07.2013 р. № 994
4. Букреєва Г.Б. Цікава музика: Музично-дидактичні ігри. 5 – 8 класи: Навч. посібник для учнів основної школи / Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2003. 104 с.
5. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі / О.О. Гумінська. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 104 с.
6. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей. Вид. друге, доопрацьоване. Навч. посібник для вищих навч. закл. культури і мистецтв І-ІІ рівнів акредитації у 2-х частинах. Ч.1 / Я.С. Кушка. - Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 216 с.
7. Масол Л. М., Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 6 кл. Харків: Сиція, 2014. 160 с.: іл. /Наказ МОН України від 07.02.2014р. №123
8. Масол Л. М., Аристова Л. С. Музичне мистецтво: підруч. для 5 кл. / Л.М. Масол, Л.С. Аристова. - Харків: Сиція, 2013. 160 с.: іл. /Наказ МОН, молодь та спорту України від 04.01.2013р. №10
9. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. - Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256 с.
10. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. К.: Либідь, 2001. 272 с.
11. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч. посібник / О.Я Ростовський. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 272 с.
12. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навч. посібник / О.Я Ростовський. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 216 с.
13. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник / О.Я Ростовський. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
14. Хлебникова Л. О. Методика хорового співу у початковій школі: Методичний посібник / Л.О. Хлебникова. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 216 с.
15. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: Навч. посібник / В.Ф. Черкасов. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 472 с.
16. Черкасов В. Ф. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 107_1. С.26-36.

Інформаційні ресурси

1. Музичне мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи. /Кер. авт. колективу Хлебникова Л. М. URL <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>
2. Музичне мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 5-7 класи. / Кер. авт. колективу Масол Л. М. URL <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/music.pdf>
3. Мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи / Кер. авт. колективу Масол Л. М. URL <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>
4. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
5. Типова освітня програма під керівництвом Р. Б. Шияна. URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

6. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
7. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>